

VISIE OP HET LEERGEBIED ENGELS / MODERNE VREEMDE TALEN

Voorliggende visie is opgesteld door het ontwikkelteam Engels / Moderne vreemde talen tijdens de eerste ontwikkelsessie van Curriculum.nu (maart 2018). Het team heeft deze visie op basis van ontvangen feedback steeds verder aangescherpt (mei, oktober en december 2018). Op basis van deze visie heeft het ontwikkelteam vervolgens grote opdrachten benoemd, de essenties van het leergebied, om vervolgens bouwstenen te ontwikkelen. Bouwstenen beschrijven de benodigde kennis en vaardigheden. De bouwstenen vormen uiteindelijk, samen met de visie en de grote opdrachten, input voor de herziening van de kerndoelen en eindtermen.

Over Curriculum.nu

Het is belangrijk dat de inhoud van het onderwijs tegemoet komt aan de eisen die nu en in de toekomst gesteld worden aan mensen. Curriculum.nu gaat over de actualisatie van het curriculum, waarin is vastgelegd wat leerlingen moeten kennen en kunnen. Teams van leraren en schoolleiders ontwikkelen samen bouwstenen als basis voor de herziening van de kerndoelen in het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Daarnaast doen zij aanbevelingen voor de bovenbouw in het voortgezet onderwijs. De curriculumherziening biedt kansen om te zorgen voor doorlopende leerlijnen van primair naar voortgezet onderwijs en van voortgezet onderwijs naar vervolgonderwijs. De bouwstenen bevatten een aanzet daartoe. De curriculumherziening wil daarnaast de samenhang in het onderwijs bevorderen, de overlappendheid terugdringen en een betere balans brengen in de hoofddoelen van het onderwijs: kwalificatie, socialisatie en persoonlijke vorming.

Kijk voor meer informatie op www.curriculum.nu.

Januari 2019

Waarom talen leren in het onderwijs?

De leerlingen van nu groeien op in een meertalige en multiculturele samenleving. Ze zijn in hun dagelijks leven omringd door meerdere talen – denk aan video's, games, mensen op straat, contacten met de buurlanden, en later aan contacten met medestudenten, op stage of op de arbeidsmarkt. Daarnaast spreken veel leerlingen thuis een andere taal dan, of naast het Nederlands.

Technologische ontwikkelingen volgen elkaar in rap tempo op. Daarbij zorgt de digitale technologie voor andere, vernieuwde, bredere en snellere vormen van internationale communicatie. In onze sterk veranderende en steeds meer internationaal georiënteerde maatschappij moeten leerlingen de banen van morgen nog ontdekken.

Kennis van meerdere talen is onmisbaar geworden om actief deel te kunnen nemen aan de globaliserende maatschappij. Zonder talen vindt er geen internationale communicatie plaats. Talen maken de communicatie over de grens mogelijk; ze vergroten de wereld van de leerlingen en verbreden hun sociale en culturele horizon. Ze bevorderen begrip voor andere culturen en maken van leerlingen open en sociaal-cultureel bewuste individuen. Burgers met kennis van meerdere talen zorgen ervoor dat de Nederlandse samenleving zich naar de omringende en overige Europese landen kan richten, en naar de rest van de wereld.

Het leren van een moderne vreemde taal biedt mogelijkheden voor:

- persoonlijke ontwikkeling;
- ontwikkeling van intercultureel begrip;
- kennisontwikkeling;
- voorbereiding op het vervolgonderwijs en de arbeidsmarkt.

a) persoonlijke ontwikkeling

De kennis van moderne vreemde talen draagt bij aan de persoonlijke ontwikkeling van de leerling.

Een nieuwe taal leren, maakt leerlingen nieuwsgierig naar andere manieren om zich te uiten; door de eigen taal en cultuur met die van een ander te vergelijken, werken ze aan hun *identiteitsontwikkeling*. Talen leren nodigt uit tot reflectie: hoe verhoud ik mij tot anderstaligen, en wat is dan belangrijk voor mij en voor de ander?

Talen leren draagt tevens bij aan de *cognitieve ontwikkeling*: het bevordert logisch ordenen, kritisch en probleemoplossend denken en het gebruik van de communicatieve vaardigheden. Doordat leerlingen al vroeg kennismaken met een vreemde taal, beseffen zij dat er andere talen bestaan naast hun eigen eerste taal. Het leren van andere talen stelt leerlingen in staat om verbanden te leggen tussen talen, en daarmee bewust te worden van hoe talen werken. Dit kan uiteindelijk bijdragen aan de ontwikkeling van analytisch en interpreterend vermogen. Taalbewustzijn helpt de leerling leerstrategieën te ontwikkelen die het later gemakkelijker zullen maken om andere talen te leren.

Het kunnen communiceren in een vreemde taal kan persoonlijke voldoening en verrijking geven en de zelfredzaamheid vergroten. Het doet een beroep op samenwerking en stimuleert de creativiteit. Het helpt tevens mee aan het opbouwen van vertrouwen in de communicatie binnen internationale contexten. Dit vermindert de taalangst, biedt ruimte voor het ontwikkelen van zelfvertrouwen en kan het taalplezier vergroten. Een nieuwe taal goed leren beheersen vraagt om wilskracht en doorzettingsvermogen.

b) intercultureel begrip

Het beheersen van meerdere talen is een middel om actief te participeren in interculturele (digitale) uitwisselingen binnen en buiten Europa. Door in een vreemde taal te communiceren met gebruikers van die taal kan de leerling een andere cultuur

daadwerkelijk beleven. De leerling maakt kennis met andere sociale, economische, historische en culturele perspectieven die terugkomen in talen. Hij/zij wordt uitgenodigd om te reflecteren op de culturele diversiteit die zich uit in omgangsvormen en sociale verhoudingen, en wordt gestimuleerd om zich flexibel en open op te stellen ten opzichte van de andere cultuur. Het kunnen communiceren in een vreemde taal bevordert ook bij jonge kinderen sociaal initiatief en kan bijdragen aan het vergroten van intercultureel begrip en tolerantie. Ook literatuur, film, muziek en andere creatieve taalvormen dragen bij aan de beleving van een andere cultuur.

c) kennisontwikkeling

De beheersing van andere talen naast de eigen taal geeft toegang tot allerlei informatie van verschillende complexiteit die internationaal beschikbaar is over uiteenlopende onderwerpen - van de instructies over een computergame tot de bespreking van internationale thema's. Mondiale vraagstukken zoals globalisering, technologie en duurzaamheid worden in literatuur en (sociale) media in meerdere talen besproken. Voor de toegang tot wetenschappelijke bronnen is Engels onmisbaar, al vaak niet toereikend: meer dan een derde van de wetenschappelijke literatuur over verschillende leergebieden is wereldwijd in een taal geschreven anders dan het Engels.

De toegang tot internationale bronnen draagt bij aan de kennisontwikkeling van de leerling op alle niveaus.

d) voorbereiding op het vervolgonderwijs en de arbeidsmarkt

De beheersing van het Engels en van andere talen kwalificeert voor de internationale arbeidsmarkt: een meertalig repertoire bevordert de internationale communicatie in het belang van de economie en het bedrijfsleven en is belangrijk voor internationale samenwerking. Het maakt tevens mogelijk om studie-, stage- en werkervaringen over de grens op te doen.

Engels vervult vaak de rol van de zogenaamde lingua franca: leerlingen zullen het Engels ook gebruiken in allerlei situaties waarin Engels de gemeenschappelijke taal is van twee sprekers van andere talen. Dit kan resulteren in een vereenvoudigd gebruik van het Engels. In veel contexten kan de lingua franca ook een andere taal zijn.

Kennis van vreemde talen is een vereiste bij veel vervolgopleidingen op alle niveaus.

Wat hoort bij de inhoud van de MVT-curricula?

Het leergebied moderne vreemde talen bestaat in Nederland op dit moment uit de talen met een eindexamenprogramma, te weten Engels, Arabisch, Chinees, Duits, Frans, Italiaans, Russisch, Spaans en Turks. De inhoud van het leergebied dient in de behoeften van de moderne maatschappij te voorzien. We beschouwen de inhoud van het leergebied vanuit een communicatief, intercultureel en (meta)cognitief perspectief. Vanuit die drie perspectieven kunnen communicatieve, sociale, culturele en taalkundige inhouden worden beschreven. Daartoe zijn vijf grote opdrachten van het leergebied geformuleerd die telkens op één van de perspectieven focussen, maar ook raakvlakken met de overige twee vertonen. De grote opdrachten worden in een apart hoofdstuk beschreven.

a) **Talen in communicatief perspectief**

In het vreemdetalencurriculum nemen communicatieve taalvaardigheden een prominente plaats in: receptie (lezen en luisteren), productie (schrijven en spreken), interactie (schriftelijk en mondeling) en de zogenaamde mediation (verwerking van inhoud uit bestaande teksten om communicatie toegankelijker te maken, zoals in samenvattingen, toelichtingen etc.).

Taalvaardigheden worden in het dagelijks leven ingezet in verschillende persoonlijke, publieke, educatieve en later ook arbeidsgerelateerde contexten. Vreemdetalenonderwijs wordt voor leerlingen betekenisvol wanneer ze met talen kunnen communiceren over dingen die voor hen relevant zijn. Een verrijkte, inhoudsgerichte en betekenisvolle taalinput, bestaande uit een diversiteit aan (digitale) teksten, maakt talen leren dan zinvol. Bij het leren van een taal is interactie cruciaal. Samen werken en samen leren spelen daarbij een belangrijke rol. Het leren van vormaspecten van de taal, zoals woordenschat en grammatica, staat in dienst van de communicatie. Het niveau en de complexiteit van het taalgebruik bij alle taalvaardigheden worden beïnvloed door de mate van beheersing van de vormaspecten van taal.

b) **Talen in intercultureel perspectief**

Taal is ook een sociaal en cultureel fenomeen: het gebruik van woordenschat, uitdrukkingen, structuren, registers en conventies weerspiegelt de cultuur van de taalgebruikers en varieert daarom per taal. Allerlei vormen van audiovisuele en geschreven teksten, ook digitaal, ervaringen met internationale contacten binnen en buiten de les zijn niet alleen taal- maar ook cultuuruitingen. Dat beseffen, en daarop reflecteren, helpt de cultuur van de sprekers van de vreemde taal te begrijpen, inclusief de waarden en attitudes die taaluitingen weerspiegelen.

Het vreemdetalenonderwijs helpt de leerlingen om effectief te leren omgaan met verschillen en om te communiceren in verschillende communicatieve contexten en situaties waarin de cultuur van de leerlingen en die van de vreemdetaalgebruikers met elkaar in aanraking komen.

c) **Talen in (meta)cognitief perspectief**

Een belangrijk onderdeel van het vreemdetalenonderwijs is het leren nadenken over klank, vorm, betekenis en gebruik van woorden en uitdrukkingen. Leerlingen worden zich bewust van hoe talen werken door verschillen en overeenkomsten tussen hun eigen en de nieuwe taal, en tussen verschillende talen te leren herkennen. Dat is op alle niveaus van het onderwijs relevant en het leert leerlingen talen in samenhang te zien. Leerlingen leren zich strategieën eigen te maken die het leren van talen vergemakkelijken. Ze leren bovendien probleemoplossend en analytisch denken.

Aandacht voor taalstructuren ondersteunt de ontwikkeling van de communicatieve vaardigheden en kan het beheersingsniveau verhogen.

In het beginstadium van het leren van een vreemde taal staan het spelenderwijs ontdekken van hoe talen in elkaar zitten en het opbouwen van woordenschat centraal. Leerlingen worden daarmee gestimuleerd zich open te stellen voor het leren van vreemde talen.

Het Europees Referentiekader als beschrijvingskader

Het Europees Referentiekader (ERK) is een raamwerk dat zes niveaus van beheersing beschrijft voor de verschillende taalvaardigheden. Het ERK dient als uitgangspunt om tot een gemeenschappelijk beschrijvingskader te komen voor zowel leerling als leraar. Het zorgt voor samenhang in de beschrijving van curricula voor alle moderne vreemde talen zowel in het primair als in het voortgezet onderwijs. Het gebruik van het ERK in het hele onderwijs zorgt bovendien voor transparantie en vergelijkbaarheid van de taalniveaus van de leerling binnen Europa en biedt inzicht in de doorlopende leerlijn. De uitwerkingen van de grote opdrachten en de bouwstenen van dit leergebied hebben het ERK in zijn geactualiseerde versie van 2017 als uitgangspunt genomen.

Opbouw van de talencurricula

De drie perspectieven die hierboven zijn beschreven, bieden het kader voor de beschrijving van het aanbod van de vreemdetalencurricula. Uitwerkingen en accenten worden afgestemd op het niveau van de leerlingen en van het onderwijs.

Het leren van een vreemde taal begint voor veel kinderen op de basisschool waar de leerlingen kennis maken met Engels en eventueel andere talen. Alle leerlingen werken daarbij ook verder aan het verwerven van het Nederlands, zij het als eerste of tweede taal. De nadruk bij het jonge kind ligt op de vaardigheden spreken, gesprekken voeren en luisteren en op het ontwikkelen van een positieve attitude ten opzichte van het leren van talen. Daartoe is de focus op communicatie essentieel.

Het talenaanbod krijgt betekenis voor de leerling als het inspeelt op zijn niveau, en als het aansluit bij zijn belevingswereld, kwaliteiten en behoeften voor zijn persoonlijke en sociale ontwikkeling en zijn kwalificatie. Dit komt terug in de keuze van doelen, contexten en situaties waarvoor de vreemde taal wordt gebruikt. Leerlingen leren de juiste vaardigheden en taalkennis (inclusief vaktaal) in te zetten die voor specifieke doelen en situaties relevant zijn. De ontwikkeling van de vreemde taal wordt opgebouwd vanuit beperkte, concrete, eenvoudige en alledaagse, naar steeds meer, algemene en complexe situaties en communicatieve doelen. Langs diezelfde lijn ontwikkelt zich ook de beheersing van de taalstructuur: van eenvoudig en impliciet naar complex, bewust en accuraat in gebruik. Tegelijkertijd breidt het publiek zich uit waarmee de leerling schriftelijk en mondeling communiceert. Contexten, situaties, doelen en publiek zijn voor de leerling telkens relevant voor het bevorderen van zijn persoonlijke ontwikkeling, maatschappelijke toerusting en kwalificatie. Het bewust worden van hoe talen werken kan al op jonge leeftijd starten en begint met het op speelse manier herkennen van verschillen, overeenkomsten en patronen in woorden en klanken bij concrete alledaagse uitingen in verschillende talen. Taalbewustzijn ontwikkelt zich verder samen met de taalvaardigheden in de vreemde taal door taal- en vormaspecten steeds meer te leren begrijpen, vergelijken en analyseren, totdat de leerling ze zelf kan inzetten in zijn eigen taalgebruik. Taalkundige inhouden krijgen pas betekenis als hun functionele rol voor het slagen van de communicatie helder is.

Leerlingen bouwen steeds voort op wat zij hebben geleerd. Er wordt hun de mogelijkheid geboden om naast het Engels ook andere talen te leren. De Europese Unie benadrukt het belang van meertalige kennis voor alle Europese burgers en stelt dat elke burger twee talen zou moeten beheersen naast de eigen thuistaal. In aansluiting daarop spreekt de Onderwijsraad de ambitie uit dat Europese burgers twee talen op minimaal B1-niveau zouden moeten beheersen. Voor elke leerling wordt het daarom - conform de Europese richtlijnen - mogelijk gemaakt om minimaal één moderne vreemde taal naast het Engels te leren, ongeacht het type opleiding. Voor sommige leerlingen zal dit de Nederlandse taal zijn. Het aantal talen, de taalkeuze en het niveau waarop talen worden beheerst, verschillen per leerling en zijn afhankelijk van persoonlijke, werk- of vervolgopleiding gerelateerde factoren, geografische noodzaak (zoals grensgebieden), ambitieniveau en het niveau van het onderwijs. De beheersing van het Nederlands als tweede taal dient toereikend te zijn om volwaardig te kunnen deelnemen aan school, sociaal leven en werk in Nederland.

Het leren van een tweede, derde of vierde vreemde taal vindt plaats in een vergelijkbare opbouw. In de talencurricula wordt aandacht besteed aan de ontwikkeling van een gevoel voor taal en het bewust worden van overeenkomsten en verschillen tussen talen, wat de samenhang tussen de taalvakken bevordert.

In het nieuwe curriculum komt voor de moderne vreemde talen het individuele leerproces van de leerling centraal te staan in een doorlopende leerlijn van primair naar voortgezet onderwijs. Het begin- en eindniveau zijn afhankelijk van wat leerlingen nodig hebben voor hun vervolgopleiding of beroep en van hun persoonlijke leerdoelen. Ook de aandacht voor de verschillende vaardigheden kan daardoor variëren. Het leren van talen speelt tevens in op de persoonlijke talenten van de leerling. Op alle niveaus van het onderwijs wordt rekening gehouden met het cognitieve ontwikkelingsniveau van de leerling, zijn taalachtergrond, culturele bagage en identiteitsontwikkeling. Leerlingen worden in het onderwijs gestimuleerd en gefaciliteerd het aantal talen te leren en het beheersingsniveau te behalen dat voor hen maximaal haalbaar is.

Samenhang met andere leergebieden

De drie perspectieven van het leergebied Engels/MVT vertonen grote overeenkomsten met de kerninhouden van het leergebied Nederlands, voor de meeste leerlingen de eerste taal, maar voor veel leerlingen ook een tweede of vreemde taal. Beide leergebieden beogen leerlingen talig toe te rusten voor een volwaardige participatie in een meertalige en interculturele samenleving. Daarbij ligt het accent van Engels/MVT op de interculturele en grensoverstijgende aspecten van communicatie, terwijl het accent bij Nederlands op de beheersing van het Nederlands ligt als gemeenschappelijke taal in studie, dagelijkse activiteiten of beroep in Nederland.

Moderne vreemde talen worden betekenisvol voor de leerling als er ook verbindingen worden gezocht met contexten zowel binnen het leergebied MVT als met andere leergebieden. Omdat talen dragers van cultuur zijn, en ze vanuit een sociaal en (intercultureel) perspectief bijdragen aan de ontwikkeling van actief Europees en wereldburgerschap, is de link met de leergebieden mens & maatschappij en burgerschap zinvol en wenselijk. De maatschappelijk dialoog over mondiale thema's als globalisering, duurzaamheid en technologische ontwikkelingen, biedt een gebruikscontext waarin talen toegepast kunnen worden.

Creatieve taalvormen hebben raakvlakken met kunst. Verhalen in woord en schrift kunnen verwerkt worden in klank, beeld en drama.

De digitalisering van informatie en communicatie heeft invloed op talen: in de ontwikkeling van woordenschat en conventies en in het vormgeven aan communicatie. In de digitale communicatie in de vreemde taal neemt digitale geletterdheid een belangrijke plaats in.

Ten slotte bevordert het gebruik van bronnen die betrekking hebben op andere leergebieden in de vreemde taal de ontwikkeling van de beheersing van die taal.

BIJLAGE 1: BEGRIPPENLIJST

Hieronder treft u een beknopte definitie van een aantal begrippen opgenomen in de Grote opdrachten. Het gaat om de betekenis waarmee ze in de Grote opdrachten en de bouwstenen van het leergebied Engels/MVT zijn gebruikt. Waar zinvol voor de leesbaarheid, is het begrip ook omschreven in de tekst van een Grote opdracht. Sommige begrippen komen tevens terug in andere leergebieden, zoals Nederlands en Kunst & Cultuur.

<i>Creatieve vormen van taal</i>	Creatieve vormen van taal omvatten alle teksten waarin gebruik wordt gemaakt van narratieve (verhalende) technieken, zoals games, films, verhalen, toneel- en songteksten, poëzie, (beeld)romans, literatuur.
<i>Creativiteit</i>	Het vermogen om persoonlijke en/of ongebruikelijke maar (praktisch) toepasbare ideeën voor vraagstukken te vinden.
<i>Cultuur</i>	Alles wat mensen denken, doen en maken en de betekenis die mensen vanuit hun eigen achtergrond daaraan geven. Cultuur is hoe wij wonen, hoe wij ons kleden, hoe wij met elkaar communiceren, hoe wij eten, hoe wij met elkaar omgaan, hoe wij werken, hoe wij onze vrije tijd besteden, hoe wij politiek bedrijven en wetten maken, hoe wij onderzoek doen, hoe wij landbouwbedrijven en industrie ontwikkelen, enz. (SLO, 2014: 11).
<i>Doeltaal</i>	Elke vreemde taal anders dan de eigen eerste taal. De vreemde taal waarin onderwezen wordt.
<i>Grensoverstijgend</i>	Alles wat je grenzen verlegt: niet alleen de landsgrenzen, maar ook de eigen grenzen, de grenzen van het klaslokaal etc.
<i>Interculturele competentie</i>	Interculturele competentie omvat: <ul style="list-style-type: none"> - de kennis van culturele uitingen van het land en de samenleving waar de gesprekspartner deel van uitmaakt, en van de geldende conventies omtrent interactieprocessen; - de vaardigheid in het interpreteren en plaatsen van teksten of gebeurtenissen uit andere culturen, in het ontdekken van elementen horend bij die culturen en daarop adequaat reageren; - het vermogen open te staan voor een andere cultuur, om bereid te zijn het oordeel over de eigen cultuur en die van de ander te nuanceren,

	om kritisch te kijken naar verhoudingen, praktijken en producten van beide culturen (Byram, 1997).
<i>Interculturele communicatie</i>	Communicatie tussen mensen uit verschillende culturen.
<i>Internationaal competent</i>	Het zich kunnen oriënteren, het kunnen vergaren van kennis, het kunnen communiceren, reflecteren en samenwerken in een internationale context.
<i>Internationalisering</i>	Oriëntatie op het buitenland als integraal onderdeel van het onderwijsprogramma en de leeromgeving.
<i>Lingua franca</i>	De taal die twee sprekers met een verschillende moedertaal gebruiken om te communiceren, en die geen moedertaal is van de sprekers. Vaak wordt Engels als lingua franca gebruikt, maar het kan ook een andere taal zijn.
<i>Literaire teksten</i>	Alle teksten met narratieve (verhalende) en/of poëtische waardevolle eigenschappen, mogelijk gecombineerd met beeld en/of geluid. Literaire teksten hebben waarde als tekst niet alleen door hun betekenis, maar ook door de vorm. Daarnaast kunnen literaire teksten waarde hebben voor de lezer: ze leiden tot een esthetische ervaring, roepen emoties op als verwondering, herkenning of ontroering en leiden tot vervreemding en/of reflectie. De maatschappelijke waarde die aan een tekst gehecht wordt, bepaalt mede of die tekst literatuur is, iets wat voortdurend aan verandering onderhevig is.
<i>Meertalig repertoire</i>	De talen, of de woorden en uitdrukkingen uit andere talen die een persoon beheerst.
<i>Meertaligheid</i>	Onder meertaligheid verstaan we: <ul style="list-style-type: none"> - de aanwezigheid van meerdere talen binnen een bepaalde context of gebied; - een taaloverstijgende competentie: het functioneel kunnen inzetten van je meertalige repertoire om te communiceren, of voor het leren van een nieuwe taal. In het Europees Referentiekader (North et al., 2017) wordt deze competentie aangeduid als <i>plurilingual competence</i>.

<i>Eerste taal/talen, thuistaal/-talen</i>	De taal (of talen) die als eerste verworven wordt/worden, en/of die thuis wordt/worden gesproken.
<i>Tweede taal</i>	De taal die niet de eerste taal is, maar wel dominant is in de omgeving van de taalleerder.
<i>Vreemde taal</i>	Een taal die niet de eerste taal is en ook niet dominant is in de omgeving van de taalleerder.
<i>Taalangst</i>	Het gevoel van ongemak en spanning bij het leren of gebruiken van een vreemde taal. Het kan een negatief effect hebben op motivatie en prestatie.
<i>Taalbewustzijn</i>	De expliciete kennis over taal en het inzicht in hoe talen worden geleerd en gebruikt; het bewust omgaan met taal, wat kan leiden tot het kunnen sturen van het eigen proces om een taal te leren.
<i>Taalstructuur</i>	De ordening en systematiek in taal op fonologisch, morfologisch, syntactisch en semantisch niveau.
<i>Tekst</i>	Elke vorm van mondelinge, audiovisuele en schriftelijke communicatie, of een combinatie hiervan, waarmee ideeën, ervaringen, meningen en informatie door middel van taal worden gedeeld.
<i>Translanguaging</i>	Communicatie waarbij de deelnemers hun eigen taalmiddelen uit verschillende talen gebruiken om elkaar te begrijpen en doelen samen te bereiken.

BIJLAGE 2: BRONNENLIJST

Buitenlandse curricula

Australian curriculum, geraadpleegd op 24 mei 2018, van <https://www.australiancurriculum.edu.au>

Curriculum British Columbia, geraadpleegd op 24 mei 2018, van <https://curriculum.gov.bc.ca/curriculum/overview>

Finnish National Board of Education (2016). *National Core Curriculum for Basic Education 2014*. Helsinki: next Print Oy.

Lehrpläne Nordrhein Westfalen, geraadpleegd op 2 oktober 2018, van www.schulentwicklung.nrw.de/lehrplaene

Communicative language learning

Richards, J.C. & Rodgers, T.S. (2014). *Approaches and methods in language teaching. 3rd edition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Vygotsky, L. S. (1962). *Thought and Language*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Engels in het primair onderwijs

Bruggink, M., Windt, van der N, Strating, H. (2018). *Give it a go! Vroeg vreemdetalenonderwijs in groep 1-3: niets vreemds aan!* Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Corda, A., Phielix, C., & Krijnen, E. (2012). *Wat weten we over vroeg Engels op de basisschool? Effecten van vroeg vreemde talenonderwijs op de moedertaal en de leerprestaties in de vreemde taal: review van de onderzoeksliteratuur*. Leiden: Expertisecentrum MVT, ICLON.

KBA Nijmegen/Expertisecentrum Nederlands (2017). *Zicht op vroeg vreemdetalenonderwijs*. Nijmegen: KBA Nijmegen / Expertisecentrum Nederlands.

Szabo, T. (ed.). (2017). *Collated representative samples of descriptors of language competences developed for your learners aged 7-10 years*. Strasbourg: Council of Europe.

Europees Referentiekader

Fasoglio, D., Jong, K. de, Trimbos, B., Tuin, D., & Beeker, A. (2015). *Taalprofielen 2015: herziene versie van Taalprofielen 2004*. Enschede: SLO.

Global Scale of English (2016). New Jersey, VS: Pearson Education.

North, B. Goudier, T. & Piccardo, E. (2017). *Common European Framework of Reference for Languages: Teaching, Learning, Assessment. Companion Volume with new descriptors*. Strasbourg: Council of Europe.

North, B., Ortega, A., & Sheehan, S. (2010). *British Council EAQUALS Core Inventory for General English*. United Kingdom: British Council.

Grensoverstijgende communicatie

Nuffic (z.d.). *Internationalisation for all*. Geraadpleegd op 3 oktober 2018, van <https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=20e653e5-9093-4068-bbc2-25609d30d6ee&title=Folder%20Nuffic%20%27Internationalisation%20for%20all%27.pdf>

Onderwijsraad. (2016). *Internationaliseren met ambitie*. Geraadpleegd op 24 mei 2018, van <https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/2016/internationaliseren-met-ambitie/item7413>

Onderwijsraad. (2018). *Internationalisering en Europa*. Geraadpleegd op 24 mei 2018, van <https://www.onderwijsraad.nl/dossiers/internationalisering-en-europa/item134>

Unesco. (z.d.). *Unesco Guidelines on Intercultural Education*. Geraadpleegd op 24 mei 2018, van <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001478/147878e.pdf>

Vandenbroucke, F. (2006). *De lat hoog voor talen in iedere school. Goed voor de sterken, sterk voor de zwakken*. Beleidsdocument van de Vlaamse minister van Onderwijs en Vorming. Brussel: Vlaamse Gemeenschap, Ministerie van Onderwijs.

Interculturele competentie

Byram, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. Clevedon: Multilingual Matters.

Byram, M. (2008). *From foreign language education to education for intercultural citizenship. Essays and reflections*. Clevedon: Multilingual Matters.

Huber-Kriegler, M., Lázár, I. & Strange, J. (2003). *Mirrors and windows. An intercultural communication book*. Graz: European centre for Modern Languages/Council of Europe.

Lázár, I. (2003). *Incorporating intercultural communicative competence in language teacher education*. Graz: European centre for Modern Languages / Council of Europe.

Moran, P.R. (2001). *Teaching Culture: Perspectives in Practice*. Boston, Mass.: Heinle and Heinle.

SLO (2014). *Cultuur in de Spiegel in de praktijk*. Enschede: SLO.

Fasoglio, D. & Canton, J. (2009). *Vreemdetalenonderwijs: een (inter)cultureel avontuur?* Enschede: SLO.

Literatuuronderwijs

Bloemert, J., Jansen, E. & Grift, W. van de (2016). Exploring EFL literature approaches in Dutch secondary education. *Language, Culture, and Curriculum*. 29 (2), 169-188.

Bloemert, J., Goede, de S. & Goedhard, M. (2017). Doordacht en doorlopend. via een meervoudige benadering naar verrijkt mvt-literatuuronderwijs. *Levende Talen Magazine* 2017/3: 11-15.

Bloemert, J., Paran, A., Jansen, E. & Grift, van de W. (2017). Students' perspective on the benefits of EFL literature education. *The Language Learning Journal*: 1-14.

Knaap, van der E. (2018). Herijk het literair lezen in de vreemdetaalles. *Remediaal* 2018: 34-40.

Knaap, van der E. (2018). Zur Bedeutung der Lexik für das literarische Lesen: Didaktische Erkenntnisse einer Textdeckungsuntersuchung. *Info DaF* 2018: 444-463.

Meertaligheid

Avermaet, van P. (2015). Waarom zijn we bang voor meertaligheid? *Levende Talen Magazine* 102(7): 6-10.

Cummins, J. (2018). Urban multilingualism and educational achievement: Identifying and implementing evidence-based strategies for school improvement. In P. Van Avermaet, S. Slembrouck,

FREPA Nationals Networks: A framework of reference for pluralistic approaches to languages and cultures. Geraadpleegd 14-12-2018 op <https://www.ecml.at/Thematicareas/PlurilingualEducation/tabid/1631/language/en-GB/Default.aspx>

García, O. & Wei, L. (2014). *Translanguaging: language, bilingualism and education*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Gorp, van K., Sierens, S. & Maryns, K. (Eds.). *The Multilingual Edge of Education* (pp. 67-90). London: Palgrave Macmillan.

Jonckheere, S. (2011). Talensensibilisering in het basisonderwijs: Op een positieve manier omgaan met talen in de klas. *Tijdschrift Taal* 2 (3): 34-41.

Little, D. & Kirwan, D. From plurilingual repertoires to language awareness. In: Hélot, C, Frijns, C., van Gorp, K. et al. (eds.) (2018). *Language awareness in multilingual classrooms in Europe*. Boston/berlin: de Gruyter. 169-205.

Pulinx, R., Avermaet, van P. & Agirdag, O. (2017). Silencing linguistic diversity: The extent, the determinants and consequences of the monolingual beliefs of Flemish teachers. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*.

SLO (2018). *Meertaligheid in primair en voortgezet onderwijs. Een stand van zaken en curriculaire aanbevelingen*. Enschede: SLO.

https://www.taallectoren.nl/images/Boendermaker_Helsloot_De_thuistaal_in_de_klas.pdf

<https://www.onderwijsraad.nl/dossiers/internationalisering-en-europa/item134>

Taalbewustzijn

Bolitho, R., Carter, R., Hughes, R.I., Masuhara, H. & Tomlinson, B. (2003). Ten questions about language awareness. *ELT Journal* volume 57/3: 251-259.

Broek, E. van den & Dielemans, R. (2017). Bewuste taalvaardigheid in de klas. *Levende Talen Magazine* 2017/4, p. 12-16.

Dönszelmann, S. (2018). Over bibberen aan de rand van het taalbad en docententaalbewustzijn. *Levende Talen Magazine*, jaargang 105 special, p. 36-39.

Garrett, P. & Cots, J.M. (eds.) (2018). *The Routledge handbook of language awareness*. Routledge: New York.

Hawkins, E.W. (1999). Foreign language study and language awareness. *Language Awareness*, 8:3-4, 124-142.

Hélot, C., Frijns, C., Gorp, van K. et al. (eds.) (2018). *Language awareness in multilingual classrooms in Europe. From theory to practice*. De Gruyter Inc: Boston/Berlin.

Kaal, A. (2018). *Taalbewust MVT-onderwijs: van communicatie naar creativiteit en burgerschap*. Keynote lecture Landelijke LIO-dag, Utrecht, 26 maart 2018.

Piggott, L. (2018). Grammatica-instructie? Kan wel, hoeft niet. *Levende Talen Magazine*, jaargang 105 special, p. 40-43.

Tammenga-Helmantel, M., & Le Bruyn, B. (2016). Mvt-onderwijs: Hoe willen we het hebben en wat willen we weten? *Levende Talen Magazine*, 103(8): 44-45.

Talen en technologie

Carrington, A. (2013). *The Pedagogy Wheel*, <http://tinyurl.com/bloomsblog>

Jauregi, K. (2013). Vernieuwende vreemdetalendidactiek. Lectorale rede. Fontys.

Vreemdetalenonderwijs

Graaff, de R. (2013). Taal om te leren. Iedere docent een CLIL-docent. *Levende Talen Magazine* 2013/7: 9-11.

Graaff, de R. (2018). *Van vreemde talen naar vereende talen. De plek van vreemde talen in het onderwijs*. Openbare les 24 mei 2018. Lectoraat didactiek van de moderne vreemde talen. Kenniscentrum Leren en Innoveren Hogeschool van Utrecht.

Jong, N. de, Vrind, E. de & Beuningen, C. van (2018). *Moderne Vreemde Talen*. In: F. Janssen, H. Hulshof & K. van Veen (2018). *Wat is echt de moeite waard om te onderwijzen? Een perspectiefgerichte benadering* (pp. 81-105). Leiden/Groningen.

Lightbown, P. M., & Spada, N. (2013). *How Languages are Learned (4th ed.)*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.

Marzano, R.J. & Pickering, D. (2016). *Betrokkenheid! De sleutel tot beter leren*. Rotterdam: Bazalt Educatieve Uitgaven.

Mitchel, R., Myles, F. & Narsden, E. (2013). *Second Language Learning Theories*. Abindon, Oxon: Routledge.

Vakvereniging Levende Talen (2017). *Visiedocument Engels en de moderne vreemde talen (mvt)*. https://levendetalen.nl/wp-content/uploads/2018/01/visiestuk-LT-engels-mvt_eindversie-4-12-2017.pdf

Volman, M. (2011). *Kennis van betekenis: keerzijde van accent op individueel presteren*. Amsterdam: UVA.

Hoofddoelen van het onderwijs

Biesta, G.J.J. (2018). [Tijd voor pedagogiek. Over de pedagogische paragraaf van onderwijs, opleiding en vorming](#). Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.